

बाजारातली खेळणी : काय हवं , काय नको ?

भाग दोन - काय नको ?

-सूनूता सहस्रबुद्धे

बाळांसाठी हौसेनी विकतची खेळणी घ्यायची झालीच तर काय गोष्टी घ्याव्यात, कशा प्रकारच्या खेळण्यांचा शिकण्याच्या प्रक्रियेत खरंच उपयोग होतो याची काही उदाहरणं आपण मागच्या भागात बघितली . या भागात, आपण कुठल्या गोष्टी हमखास घेऊ नयेत याबद्दल चर्चा करू !

१. वॉकर

बऱ्याच जणांना असं वाटतं की वॉकरनी बाळाला चालायला मदत होते. मात्र गेल्या काही वर्षांतल्या संशोधनावरून आपल्याला असं समजलं आहे की, नेमकं उलटं होतंय - मदत होण्याऐवजी अडथळा निर्माण होतो आहे ! चालण्यासाठी बाळाला स्वतःच्या वजनाचा अंदाज घेणं , आपापलं उभं राहणं , तोल सांभाळणं अशा अनेक क्लिष्ट गोष्टी कराव्या लागतात . त्या करताना कितीतरी कौशल्यांचा समन्वय साधावा लागतो . आपण जेव्हा बाळाला वॉकरमध्ये ठेवतो आणि ही चाकाची गाडी त्याला पुढे घेऊन जाते तेव्हा नेमकं आपलं शरीर काय करू शकतं आणि ही गाडी काय करू शकते यात फरक करणं बाळाला अवघड जातं . वॉकरमध्ये बाळ थोडं पुढे झुकलं आणि पाय किंचित जरी हलवला तरी बाळ पुढे जातं. वॉकरशिवाय बाळानी हे केलं तर बाळ पुढे जाईल का? तर नाही! पण वॉकरमुळे बाळाला चुकीची माहिती मिळते. आपापलं चालण्याचा प्रयत्न करून मेंदू जे पटकन शिकला असता ते वॉकरमुळे उगाचच अवघड होतं आणि बाळाला चालायला उलट उशीरच होऊ शकतो ! शिवाय , वॉकरमुळे मुलं जास्त धडपडू पण शकतात असंही दिसून आलं आहे. आपला आपल्या शरीरावर पूर्ण ताबा नसताना, गती घेऊ शकणाऱ्या या गोष्टीमध्ये बसवल्यानी अनेक धोके निर्माण होऊ शकतात . या सगळ्याचा विचार करता , २००४ मध्ये कॅनडानी बाळांसाठीच्या वॉकर्सवर पूर्ण बंदी आणली . असलेले वॉकर टाकून द्या असं लोकांना सांगण्यात आलं . जुने वॉकर विकायचा कोणी प्रयत्न केला , दुसऱ्या देशातून आणायचा प्रयत्न केला तर एक लाख डॉलर्स इतका दंड करायची तरतूद केली . अमेरिकेतही अमेरिकन अकॅडेमी ऑफ पीडियाट्रिक्स यांच्यातर्फे वॉकर्सवर बंदी आणण्यासाठी खूप प्रयत्न सुरू आहेत . आपल्या देशात कधी बंदी लागू होईल त्याची वाट न बघता आपल्या घरापुरती तरी वॉकरवर बंदी आणूया.

THE FIRST THREE

Institute for Child Development

२. बार्बी

बार्बी ही बाहुली ही शरीराची विचित्र प्रमाणं घेऊन बनवण्यात येते. अनेक अभ्यासांमधून असं सिद्ध झालं आहे की बार्बीशी खेळल्यामुळे लहान मुलींना स्वतःच्या शरीराबद्दल कमीपणा वाटायला लागतो . आपण सुंदर दिसत नाही , आपण चांगले नाही असं वाटायला लागल्यामुळे नकारात्मक स्वप्रतिमा बनत जाते . सामान्य शरीरातलं सौन्दर्य त्यांना दिसेनासं होतं आणि त्यातून स्वतःच्या शरीराबद्दल आणि दुसऱ्याच्या शरीराबद्दल अनादर निर्माण व्हायला लागतो. मुलांच्या मनातही यातून स्त्रीच्या शरीराबद्दल अवास्तव कल्पना तयार होतात . मानवी शरीरातली जी विविधता आहे - त्वचेचा आणि केसाचा रंग , ठेवण, उंची , बांधा , चेहरेपट्टी या सगळ्याचं खरंखुरं प्रतिनिधित्व करणाऱ्या बाहुल्या मुलांना मिळायला हव्यात .

मुळात, बार्बीचा जन्म एका जर्मन बाहुलीमुळे झाला . १९५० मध्ये जर्मनीत खास पुरुषांसाठी कॉमिक स्ट्रीप चालवली जायची . त्यातल्या एका कॅरॅक्टरवरून लिली नावाची बाहुली तयार करण्यात आली जी पुरुषांसाठी सेक्स टॉय म्हणून सिगरेटच्या दुकानांमध्ये , adult stores मध्ये विकली जाऊ लागली . रूथ हँडलर नावाच्या एका उद्योजिकेनी ती अमेरिकेत आणली आणि त्यावर पुढे काम करून बार्बीचा जन्म झाला. प्रामुख्यानी लहान मुलींसाठी बार्बीची जाहिरात करण्यात आली .

या बाहुलीशी खेळल्यामुळे स्वप्रतिमेवर होणारे परिणाम इतके खोल आहेत की याविषयी अनेक अभ्यास तर झालेच , पण रूथ हँडलर यांच्या नातीनी सुद्धा मोठं होताना तिच्या बॉडी इमेजवर याचा कसा परिणाम झाला यावर पुस्तक लिहिलं . त्यामुळे आपण आपल्या घरात बार्बीला प्रवेश नाकारूया . कोणी भेट दिली तर ती बाजूला ठेवून देण्याचं धारिष्ट्य दाखवूया .

३. मोबाईलवरचे खेळ

स्क्रीनवर कार्यक्रम बघताना मेंदूत नेमकं काय होतं याबद्दल 'मोठ्यांसाठी 'बाळ'भारती ' या पुस्तकात आपण सविस्तर बोललो आहोतच , पण थोडक्यात सांगायचं तर आपण असं म्हणू शकू की , मोबाईलचं जग बाळाला खऱ्या जगाबद्दल शिकण्यापासून वंचित ठेवतं . प्रत्यक्ष माणसांशी , वस्तूशी होणाऱ्या देवाणघेवाणीतून मिळणारा समृद्ध डेटा स्क्रीनमधून मिळत नाही.

THE FIRST THREE

Institute for Child Development

शिवाय, आपण मोठी माणसं जितक्या सहज स्क्रीनला ऍडिक्ट होऊ शकतो तितक्याच सहज लहान मुलं स्क्रीनला ऍडिक्ट होऊ शकतात . मोबाईल बाजूला ठेवला की मूल थयथयाट करतं म्हणून मग आपण त्यालाच दोषी ठरवतो . पण हे विसरून जातो की आपणच या वाटेची ओळख त्याला करून दिली! तेव्हा आपण या विषयाचा जरूर खोलात अभ्यास करावा आणि नेमकी स्क्रीनची ओळख का , कधी आणि कशी करून द्यायची याचे नियम आखावेत. पण बाळांसाठी स्क्रीन टाइम नकोच हे खरंच !

THE FIRST THREE

Institute for Child Development

